

De n na toonloze vocaal in het Oosten van Zuid-Nederland

door Dr. J. L. PAUWELS

Bij de polemiek over de apocope van **n** na toonloze vocaal in het Nederlands is onmiddellijk gebleken, dat men niet over voldoende betrouwbaar materiaal beschikt (1). Deze bijdrage wil in deze lacune helpen voorzien door zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven wanneer wij de **n** na toonloze vocaal nog aantreffen in de volkstaal van een gedeelte van Zuid-Nederland en tevens te onderzoeken of de **n**, waar ze bewaard bleef, nog een functionele rol vervult.

Eigenlijk zou deze korte studie moeten heten : de **n** na toonloze vocaal te Aarschot. Immers, het is het dialect van deze stad dat hier beschreven wordt. Ik meen echter, dat in de hele oostelijke helft van Zuid-Nederland, tot aan de lijn Antwerpen-Brussel, met uitzondering van een archaïserend Kempisch gebied met bijna overal bewaarde slot-**n** (2), de toestand grosso modo dezelfde is (3).

(1) Hierop wordt vooral gewezen door E. BLANCQUAERT en C. TAVERNIER-VEREECKEN in *Apocope van slot-n na doffe e in het Nederlands*, in *Feestbundel H. J. Van de Wijer*, II, 7-24. Leuven 1944.

(2) Zie voor de begrenzing van deze gebieden : A. R. HOL, *De n na de toonloze vocaal in werkwoordsvormen*, in *Bundel Opstellen... aangeboden aan Prof. Dr. C. G. N. de Vooys*, blz. 169-180, Groningen 1940. Nog uitvoeriger in *Handelingen van de kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie XXI* (1947), blz. 237-288.

(3) Zie voor Leuven, Tongeren, Maastricht, resp. L. GOEMANS, *Het Dialect van Leuven*, in *Leuvense Bijdragen II* (1898), 2, blz. 122. — L. GROOTAERS, *Het dialect van Tongeren*, *ibid.* VIII (1908), 2,

De **n** die we in het Aarschots dialect na toonloze *e* (1) aantreffen, is van tweeërlei aard : 1. de hiaatvullende **n** ; 2. de genus-**n**. Ze moeten scherp van elkaar gescheiden worden.

I. De hiaatvullende **n**

A. CONSONANT + *e* + (**n**)

Laten we voorlopig de **n** na *e* met geslachtaanduidende functie buiten beschouwing, dan stellen we vast dat na toonloze *e* **altijd** een **n** gesproken wordt voor volgende vocaal. Of de **n** aanwezig is in de schrijftaal, of ze vroeger een functionele betekenis had of niet, speelt volstrekt geen rol : ze verschijnt met de meeste regelmatigheid tussen toonloze *e* en vocaal (2), terwijl ze nooit optreedt in pausa of tussen *e* en consonant, zodat we ze terecht „hiaatvullend” mogen noemen.

Voorbeelden : In groep I is **n** aanwezig in de schrijftaal, in groep II niet.

I. Ze zegge **n** iet(s) ; — ze zegge datte (3).

Wijlie n (h)ore n alles ; — wijlie denke niks (4).

Ze zette n (h)un schoene n eweg ; — ze zette die schoene nee(r).

Trekt uw klere n aan ; — doet uw klere vast.

blz. 255. — H. J. E. ENDEPOLS, *Algemeen Beschaafd en Maastrichts*, in *Tijdschrift voor Ned. Taal- en Letterkunde* LXV (1947), 3, blz. 203.

(1) In het „platte” dialect klinkt de toonloze *e* van de uitgang soms ongeveer als korte velare *a*. Deze bijzondere kleur van de *e* heeft geen invloed op het al of niet verschijnen van volgende **n**.

(2) Behalve in het geval besproken op blz. 58 waar het niet invoegen der *n* genusaanduidende functie heeft.

(3) Gemakshalve gebruikten we geen fonetische spelling. Men lette er dus op, dat het dialect slechts juist wordt weergegeven wat het al of niet gebruiken van de **n** na *e* betreft.

(4) De *h* wordt nooit uitgesproken ; (*h*)oren begint dus met vocaal.

Dat kind kan lache n en schreie gelijk ; — hij kan lache lijk 'ne zot.

Werke n is zalig ; — werke zonder ophoude.

Hij is gevalle n aan de brug ; — hij is gevalle per malheur.

Ons moeder heeft gewasse n en gespoeld ; — ze heeft gewasse met zeep.

Ik heb een kartonne n en een lere valies ; — geeft de lere n aan Jan.

Den tore n is af ; — den tore gaat valle.

Den deke n (h)eeft gepreekt ; — den deke zal preke.

Ik spreek tege n u ; — ik spreek tege Jan.

Die mense wone bove n ons ; — ze wone bove de winkel.

Dat vrouwke n (h)are vent is dood ; — dat vrouwke schreit.

Geeft dat boekse n eens ; — geeft dat boekske mee.

II. *Is die horloge n af ? — is die horloge kapot ? (1)*

Het college n is nog geslote ; — het college sluit vandaag.

Hij krijgt de medale n ook ; — hij krijgt de medale vandaag.

Die ole n (h)ad ene vieze smaak ; — die ole zal bederve (olie).

Ik pakte n e beetje n asse ; — ik pakte da beetje brood.

Hij zuchtte n en schreide n omdat... ; — hij zuchtte maar schreide niet.

Ge moet morgo kome zelle n André. (zelle = zulle).

(Paarden) Staat het grootste n in de stal en het kleinste bij de andere ?

(Meisjes) Zet de braafste n (h)ier en de stoutste daar.

(Horloges V.) Die kapotte n is van mij, de gerepareerde van mijn broer.

(Vrouwen) Die lelijke n (h)eeft enen hoed, die galante niet.

(1) Merk op dat *horloge, medaille, olie* Vr. subst. zijn, wat geen invloed heeft op het bijvoegen van *n*.

Uit deze voorbeelden blijkt dat de **n** van het meervoudssuffix in het Aarschots verdwenen is ; het meervoudssuffix wordt dus *e* bij de meeste substantieven. In het zwakke preteritum worden alle vormen gelijkgeschakeld : *pakte*, *zaagde*. Ook de slot-**n** van enkelvoudige substantieven, diminutieven, verleden deelwoorden, stofadjectieven, voorzetsels en dgl., die vroeger een integraal bestanddeel uitmaakte van deze woorden, wordt regelmatig geapocopeerd. Dat de **n** in zulke gevallen als niet meer tot het woord behorend wordt „gevoeld”, wordt bewezen door de stofadjectieven en als adjectief gebruikte deelwoorden op *-en*, die in bepaalde gevallen zelfs de hiaatvullende **n** niet meer kunnen nemen, doch **moeten n-loos** blijven. (Zie voorbeelden op blz. 61).

Met het oog op de historische ontwikkeling van deze **n** kan men natuurlijk even goed de tegenwoordige toestand als volgt voorstellen : de **n** viel alleen voor consonant weg en bleef voor vocaal bewaard, in welke positie ze zo vaak voorkwam, dat ze er in slaagde overal een analogische **n** te voorschijn te roepen tussen toonloze *e* en volgende vocaal, (voorbeelden van groep II). Door het regelmatig optreden dezer analogische **n** is de toestand nu echter zo geworden, dat de **n** na *e* geen functionele betekenis meer heeft en louter hiaatvullend is (1).

Dat de hiaatvullende **n** daar waar ze historisch niet thuishoort, door analogie naar de talrijke woorden op *-en* ontstond, wordt bewezen door het feit, dat ze na andere vocaal dan *e* nooit optreedt. Wel komt dan soms hiaatvullende *j* of *w* voor, b. v. : *Hij zee (j) iets. Komt ze nie (j) af?* — *Steekt het er bij (j) in.* — *Hij deed het toe (w) ook.*

(1) Een gevolg van deze toestand is dat, bij het spreken van Algemeen Beschaafd Nederlands, de bewoners van het gebied met de hiaatvullende **n** best doen de **n** van de toonloze uitgang *-en* niet uit te spreken ! Wie het toch doet, zal zich bijna altijd bezondigen aan het uitspreken van een aantal analogische **n**'s.

Met het oog op het volgende hoofdstuk (genus-*n*), geven we nog enkele voorbeelden met *-en* in de schrijftaal, gevolgd door *d*, *t*, *b*, *r*, waar geen hiaat is en dus geen hiaatvullende *n* mag optreden :

Wij viele tege de muur ; — zij name toen de boeke terug.

Ze hebbe de boere door de velde doen lope.

Ze kunne rats tege de bome rijde.

De door ons aanvaarde benaming „hiaatvullende *n*” impliceert dat de *n* na toonloze *e* voor consonant niet meer mag voorkomen en eventueel overal moet geapocopeerd worden. Toch treffen we een paar uitzonderingen op de regel aan.

1. Na *e* wordt *n* niet geapocopeerd

a. In de vrouwelijke vorm, — eventueel ook in de meervoudsvorm drie geslachten, die altijd gelijk is aan het Vr. Enk., — van enkele verbuigbare woorden, waarin de *n* na *e* tot het stamwoord behoort : het onbepaald lidwoord *een* (*æn*) en de composita *zo een* (Aarsch. *zuën*) en *zulk een* (Aarsch. *zokken*) ; de toonloze vorm der possessiva *mijn* (*men*) en *zijn* (*zen*). Hierbij hoort ook het tot adjectief geworden *veel te* (Aarsch. *veulten*, *veuten*) (1). Voorb. : *een vrouw*, *een tafel* ; *zuën prinses*, meerv. *zuën prinsesse* ; *zokken studentin*, meerv. *zokken studentinne* ; *men geit*, *men geite*, *zen koe*, *zen koeie* ; *'k heb veulten grote pijn* (V), *veulten grote schoene*, *veuten stoute dochter*.

b. In de eerste pers. sing. presens van de werkw. op *-enen*. Slechts drie zijn gebruikelijk : *ik teken*, *reken*, *zegen*.

c. In de substantieven *zegen*, *regen*, *teken*.

De verklaring is dezelfde voor de drie gevallen : na de *n* volgde vroeger nog een *e*, die vrij lang bewaard bleef en

(1) Dit adj. is een bijzonder geval : zie blz. 54, noot 4.

aldus de **n** beschermd (1). Nu ze echter ten slotte toch is weggevallen, dreigen ook deze woorden niet meegesleept te worden in het algemeen apocoperingsproces?

Het Vr. lidwoord *een* (*ən*) en de possessieven *men*, *zen* kunnen niet verkort worden tot *e*, *me*, *ze*, omdat ze dan zouden samenvallen met de Onz. Enk. vormen : *e paard*, *me boekske*, *ze kaske*. In de drie werkw. van geval *b* wordt de **n** analogisch beschermd door de infinitief en de meervoudsvormen. Hier staat de **n** dan ook nog vast. In ge val *c* echter is zulke steun niet aanwezig, tenzij een indirecte van het gelijkkluidend werkwoord. Het gevolg is, dat bij deze drie substantieven reeds vormen zonder **n** gehoord worden, b. v. : *gij moet teke doen*, *de rege zal ophouden*, *de zege geven* (2). Trouwens, het feit dat in deze groep van substantieven de apocope aan het gebeuren is, wordt bezeugd door de woorden *deken*, *leugen*, *wapen*, die te Leuven ook tot deze groep behoren, doch te Aarschot de **n** reeds helemaal verloren hebben (3).

Het ligt voor de hand dat in *ten* < *te den* de **n** ook bewaard blijft. Behalve in *ten eerste*, *ten tweede*, *ten derde*, enz. komt *ten* in het dialect echter zelden voor. Andere uitdrukkingen met *ten* klinken boekachtig.

2. Hiaatvullende **n** verschijnt nooit

Na een van de vier eenlettergrepige woorden op toonloze *e* : de pronomina *ge* (gij), *me* (mij en wij), *ze* (zij) en het bijwoord *te* (4). Voor vocaal valt de *e* normaal weg

(1) GOEMANS, o. c., blz. 122.

(2) *Zege* = zegepraal, bestaat niet in het dialect.

(3) GOEMANS, l. c. Het subst. *degen*, dat te Leuven ook tot de groep behoort, is te Aarschot onbekend. — Zie ook GROOTAERS, l. c.

(4) Behalve in één bijzonder geval : het bijwoord *te* is namelijk voor adj. + subst. (soms voor subst. alleen), gewoonlijk voorafgegaan door *veel*, een verbuigbaar woord geworden, waarvan de

en heeft contractie plaats. Toch kan men ook de *e* laten horen en ontstaat er dus hiaat, doch zelfs dan mag *n* niet ingevoegd worden. Voorbeelden :

G' (h)ebt genoeg geëten, (of : ge (h)ebt...).

Hij heeft m'op straat gezien, (of : hij heeft me op...).

M'(h)elpelpe waar dat me kunne, (of : me (h)elpe...).

Zijn z'aan 't vechte? (of : zijn ze aan...).

Ze begost t'(h)akkele, (of : ... te (h)akkele).

Dat is t'erg, (of : ... te erg).

Hij vliegt t'(h)oog, (of : ... te (h)oog).

B. VOCAAL + *e* + *n*

Als men handelt over apocope of paragoge van *n* na toonloze *e*, bedoelt men altijd het gewone geval : cons. + *e* (+ *n*). We kunnen echter ook enige aandacht schenken aan de *e* (+ *n*) aan het wordeinde die volgt op vocaal, of m. a. w. die het tweede element uitmaakt van een tweeklank. In het Aarschots treffen we aldus de dalende diftongen *ië* en *uë* aan. Ook *oa* dient hierbij gerekend : deze tweeklank gedraagt zich precies als *oë* (1).

1. De *n* die voorkomt aan het wordeinde na een van die tweeklanken wordt niet geapocopeerd, noch in pausa, noch voor consonant (2), b. v. *dooriën* (dooreen) ; *het biën van* (been) ; *buën* (boon) ; de *kruën zien* (kroon) ; *kroan* (kruin) ; *broan schoene* (bruin) (3).

vorm *veu(l)ten* (Vr. Enk. en Meerv. 3 gesl.) nooit apocope van *n* vertoont (zie hierboven). Uitvoerig hierover : PAUWELS, *Het bijwoord te met adjectivische uitgang...*, *Handelingen Commissie Top. en Dial.* XVIII (1944), blz. 85-93.

(1) Zie blz. 50, voetnoot 1.

(2) Behalve in de verbuiging van een paar adjectieven in het Onz. Enk. : zie verder.

(3) De infinitieven *zoa* (zaaien), *loa* (laden), *boa* (baden), enz. zijn niet geapocopeerd uit *zoan*, *loan*, *boan*, doch ontstaan uit *zaaie*, *laaie*, *baaie*, die reeds *n*-apocope hadden. Hetzelfde geldt van *bië*, *wië* uit *biede*, *wiede*. Verder zijn er nog moeilijke gevallen

2. Na woorden die uitgaan op een van die tweeklanken treffen we wel een hiaatvullende **n** aan, doch deze heeft zich nog niet definitief vastgezet, want de vormen zonder **n** komen ook nog voor (1). Dan valt echter de toonloze *e* (*a*), tweede lid van de tweeklank, gewoonlijk weg. Voorbeelden :

(keer) *Komt 'ne kië n (h)ier!* — zelden : *'ne ki (j)ier.*

(sneeuw) *Daar ligt snië n op 't dak;* — of : *sni j op 't dak;*
— zelden : *snië op 't dak.*

(zee) *Van hier zien we de zië n ook;* — of : *de zi j ook;* —
soms : *de zië ook.*

(zo) *Moet gij zuë n antwoorde?* — of : *zu w antwoorde;* —
soms : *zuë antwoorde.*

(kraai) *Ziet gij die kroa n op den tore?* — of : *die kroa op...*

(zaaien) *Ge moet bloeme zoa n in den (h)of;* — of : *zoa in...*

Het is altijd gevaarlijk te voorspellen welke van twee vormen tussen dewelke men aarzelt, de andere zal verdringen. Hier heb ik echter de indruk, dat de hiaatvullende **n** zich ook in deze positie definitief aan het vastzetten is. In een paar gevallen is dit reeds gebeurd, nl. waar de tweeklank *ië* zich verder heeft ontwikkeld. Dit gebeurde :

a. In een paar woorden ontwikkelde *ië* tot *üe*, of juist *üje*, doch uitsluitend in de „platte” volkstaal. Voorb. :

(leeuw) *Ik heb de lüje n ook gezien* (altijd hiaatvullende **n**).

b. In één enkel woord ontwikkelde *ië* tot *eje* : *neje* (neen) (2). Voorb. :

als *struë* (stro en strooien), *vluë* (vlo en vlooiën), *kroa* (kraai en kraaien), enz., waarop ik niet verder kan ingaan. Ook de secundaire formaties *zoaje*, *loaje*, *boaje*, *struëje*, *vluëje*, komen voor.

(1) Het is me onmogelijk precieze regels te formuleren. Ik meen dat na *ië* hiaatvullende **n** vrij algemeen voorkomt ; na *oa* minder, na *uë* nog minder. Natuurlijk hangt ook veel af van de aard van het met vocaal beginnende volgende element, de beklemtoning, het tempo waarin men spreekt, de sociale stand van de spreker, enz. Het zou me te ver leiden hierover uit te weiden.

(2) Wij beschouwen de vorm *neje*, zonder **n**, als oorspronkelijk (zie FRANCK-VAN WIJK, *Etym. Wdb.*). Anders zou dit het enige geval zijn van apocope na een tweeklank.

Hij zegt neje n op alles.

't Is altijd 'ne neje n en 'ne ja!

II. De genus-n

1. Wat verstaan we door genus-n?

In het meervoud is er geen enkel onderscheid meer tussen de drie geslachten van de substantieven. Er bestaat dus geen bezwaar tegen, de *n* die optreedt na toonloze *e* aan het einde van verbuigbare woorden die gevolgd worden door een Mannelijk Enkelvoudig substantief of gesubstantiveerd adjectief, genus-*n* (of mannelijkheids-*n*) te noemen.

De genus-*n* treedt in het Aarschots slechts op voor een vocaal (1), voor *t* en *d*. Ze is echter latent aanwezig voor elk Man. Enk. subst. Het volstaat tussen het verbuigbaar woord dat de *n* nog niet heeft en het Man. Enk. subst. een adjectief, beginnend met voc., *t* of *d*, in te schuiven om ze te doen verschijnen. Voorb. :

Ik heb 'nen (h)oeđ (M) en 'ne stok (M).

Den aap (M) zit op diën (h)oge muur (M).

Dië groten (h)ond (M) is bij diën oude vent (M).

Ik heb met mijnen tand (M) op mijn tong (V) gebete.

Kent gij Jef den dove en Mie de dove.

Wie kent gij van deze jongens en meisjes? Ik ken den dië en de die (2).

Voor *b* (3) en *r* werd vroeger ongetwijfeld ook overal genus-*n* gesproken, doch ik meen dat ze op weg is in deze

(1) Ook voor alle eigenlijke diftongen. Niet echter voor gewone *j* of *w*, b. v. *de Jan, de wind* (M).

(2) Ik meen dat het overbodig is door verdere voorbeelden te bewijzen, dat genus-*n* voor andere consonanten dan *t* en *d* niet optreedt.

(3) De *n* wordt geassimileerd aan de *b* en *m* uitgesproken.

positie te verdwijnen. Sommige dialectsprekers gebruiken ze hier nooit meer. De meeste gebruiken ze nog wel, doch niet overal. In bepaalde uitdrukkingen, als b. v. *op den boer* (à la campagne), staat ze nog vrij vast. Bij traag, emfatisch spreken wordt ze meer gebruikt dan in normale, vlugge conversatie. In bepaalde verbindingen is ze bijna onmogelijk geworden. Voorb. :

Den dikke brouwer (zelden : *dikkem brouwer*) *heeft de beste bruine* (M = bruin bier) — (zelden : *dem besten bruine*).

Da's 'ne rooie regel (M) (minder : *'nen rooien regel*).

Die heeft 'ne rechte rug (M) (minder : *'nen rechten rug*).

2. Verschil tussen genus-n en hiaatvullende n

De genus-n verschilt van de hiaatvullende n door het feit dat ze niet alleen voor klinkers, doch ook voor bepaalde consonanten optreedt (positief bewijs). Zelfs voor klinkers mogen we ze echter niet hiaatvullend noemen, omdat er daar insgelijks een bewijs (een negatief bewijs) aanwezig is van de genusaanduidende functie dezer n, nl. :

In de positie waarin de genus-n optreedt voor een Man. Enk. subst. (of gesubstantiveerd adj.), kan geen hiaatvullende n optreden voor een subst. Vr. Enk. of Meerv. drie geslachten (1). Voorb. :

De antieke (h)orloge (V), of : *d'antiek'(h)orloge*, (nooit n).

Die lelijke assepoester heeft zwarte (h)ande, of : *de lelijk'assepoester heeft zwart'(h)ande*, (nooit n).

Een glaze oog (V), of : *glaz'oog*, (nooit *glazen oog*).

Ik pakte zijn uitgestoke (h)and (V), of : *uitgestok'(h)and*, (nooit *uitgestoken (h)and*).

(1) Het Vrouw. Enk. en het Meerv. drie geslachten van de verbuigbare woorden zijn in het Aarschots overal samengevallen.

*Een gebroke ou(de) vaas (V), of : gebrok'ou(de) vaas,
(nooit : gebroken ou(de) vaas).*

*Grote ezels hebbe lange oren, of : grot'ezels hebbe lang'ore,
(nooit *n*).*

3. Bij welke woorden treedt de genus-*n* op?

De genus-*n* treedt op aan het einde van alle verbuigbare woorden, doch uitsluitend indien ze gevolgd worden door een substantief of een gesubstantiveerd adjectief. De substantivisch of elliptisch gebruikte adjectieven nemen zelf dus geen genus-*n*, evenmin als gewone substantieven, wat dan ook meebrengt, dat ze de hiaatvullende *n* wel aannemen. Voorb. :

*Wij hebben een lelijke (h)en en een gebrekkelijke (h)en ; —
of : een lelijk'(h)en en een gebrekkelijk'(h)en (1) ; —
steekt de lelijke *n* in de pot en geeft de gebrekkelijke *n*
aan Jan.*

*Die vrouw is een gelukkige *n* in alles.*

4. Twee of meer verbuigbare woorden

Twee, drie en zelfs meer verbuigbare woorden kunnen voor één subst. of gesubstantiveerd adj. staan : indien ze vlak achter elkaar staan, komen ze alle in aanmerking voor het aannemen der genus-*n*. Voorb. :

Diën aardigen embétanten onnozele stommen Turk.

Zo 'nen dikke vetten ouden (h)aan.

Worden de verbuigbare woorden echter gescheiden door een ander woord, dan valt het geheel in twee delen (2) : het laatste woord van elk deel vormt een substantivisch

(1) De vorm met hiaatvullende *n* vóór *hen* (V) is onmogelijk !

(2) Constructies als : *die dikke en gezonde jongen ; een klein, maar lekker beetje*, zijn in 't Aarschots onmogelijk. Het wordt : *die dikke en die gezonde jongen ; een klein, maar een lekker beetje*.

- Man. 'ne kopere ketel ; — 'ne gevalle zakdoek.
 'ne papieren armband ; — 'ne gebroken asbak.
 'ne stenen tore ; — 'ne versleten doek.
 'ne lere(n) riem ; — 'ne gestole(m) boek.
- Vr. een chocolate ei ; — een gebroke azijnfles.
 een stene (h)ut ; — een verslete (h)orloge.
- Meerv. stene (h)uize ; — verslete (h)anddoeke.
 goude (h)alskettinge ; — geklove erwte.
- Onz. Enk. e stene n (h)uis ; — e gebroke n asbakske.
 e goude n (h)orlogeke ; — e verslete n (h)and-
 doekske.
 e glaze deurke ; — e verslete doekske.
 en (h)oute trapke ; — e lere tongske.
 en ijzere beddeke ; — e verslete bankske.
 e zilvere randje ; — e gebroke ringske.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat de slot-*n* van deze adjectieven werkelijk genus-*n* wordt, aangezien ze aanwezig is in het Man. Enk. in de gewone gevallen, terwijl daarentegen het Vr. Enk. en Meerv. geen hiaatvullende *n* kunnen nemen. Het Onz. Enk. neemt wel *n* : daar dit echter slechts gebeurt voor vocalen en niet voor *b*, *r*, *d*, *t* (1), noemen we ze niet genus-*n*, doch hiaatvullende *n*.

De algemene regel is dus : Waar in het Man. Enk. genus-*n* optreedt, kan in het corresponderende Vr. Enk. en Meerv. drie gesl. geen hiaatvullende *n* optreden, wat echter wel gebeurt in het Onz. Enk.

6. De *n* in samenstellingen

In samenstellingen waarvan het tweede lid een substantief is, heeft het eerste deel adjectivische functie : indien het een verbuigbaar woord is, of door de taalge-

(1) Op deze *d*, *t* komen we verder nog even terug.

bruikers verbuigbaar kan gemaakt worden, krijgt het dus adjectivische uitgangen. Voorbeelden :

'ne boeren(h)angar (M) ; twee boere(h)angars ; een boere(h)oef (V) ; twee boere(h)oeve ; e boeren(h)of (O) ; twee boere(h)ove (1) ; 'nen tandentrekker ; een tandetrekster ; e tandetrekkerke ; twee tandetrekkers ; klaverenaas (M) ; klavere(m)boer (M) ; klaveretien (V) ; e klaverenaaske (O) ; 'ne ruitenzetter, 'ne ruitentikker, 'ne ruitebreker (zelden : ruite(m)breker) ; 'ne ruitekuiser ; 'ne paardentuiser, twee paardetuisers, 'ne paardestal (M), een paardekrib (V), een paardeoog (V) (of : paardoog) ; 'ne koekentutter (M), een koeketrien (V) ; 'ne kieken-dief ; 'ne berentemmer ; een (h)eren(h)uis (O), twee (h)ere(h)uize ; e studenten(h)oekske ; e ganzenei (O), twee ganzeire (of : ganzeëire).

Merkwaardig zijn composita als : 'ne werkdag (= werkdag), de kerkentore (= kerktoren). In uitdrukkingen die voor het taalgevoel een geheel vormen krijgt ook het als adjectief gevoelde eerste lid de genus-n, b. v. *belleken trek doen*.

Uit deze voorbeelden blijkt, dat in zulke composita het eerste lid behandeld wordt als de adjectieven waarvan de onverbogen vorm in de schrijftaal op *-en* uitgaat, als *papieren, versleten*, enz. Dus Man. Enk. : genus-n, wat meebrengt : geen hiaatvullende n in Vr. Enk. en Meerv. drie gesl., doch wel hiaatvullende n in Onz. Enk. (2).

In samengestelde werkwoorden kan natuurlijk geen genus-n optreden, alleen hiaatvullende n, b. v. : *open-*

(1) In het Vr. Enk. en Meerv. 3 gesl. waar hiaat ontstaat en geen n mag ingevoegd worden, kan ook de toonloze e uitgestoten worden, dus *boer(h)angars, boer(h)oef, boer(h)ove*, enz. Ik meen echter dat gewoonlijk lichte e gesproken wordt.

(2) Ik meen in 't Onz. Enk. ook reeds vormen zonder hiaatvullende n te hebben gehoord. Is ze hier pas onlangs ingedrongen en staat ze nog niet vast?

(*h*)oude, open(*h*)akke; opedoen, opetrekke, opebreke, operijde.
Vgl. met : 'nen open (*h*)aard, 'nen open doek, 'nen open tram, 'nen ope(n) rok, 'nen ope(m) bak.

III. Apocope van *n* in het Onz. Enk.

Volledigheidshalve moet hier vermeld worden, dat, in het Aarschots, in enkele verbuigbare woorden de slot-*n* van het grondwoord geapocopeerd wordt voor een substantief (of gesubstantiveerd adj.) Onz. Enk. Deze woorden zijn : de bezittelijke bijv. woorden *mijn* en *zijn*, het onbepaald lidwoord en telwoord *een* met zijn ontkenning *geen* en zijn composita *zo een* en *zulk een* (Aarsch. *zuën* en *zokken*) en de bijvoeglijke naamwoorden *klein* en *schoon* (1).

In deze bijdrage behandelen we de *n* na toonloze vocaal. De onbetoonde vormen van de possessieven *men*, *zen*, het lidw. *een*, de composita *zuën* en *zokken*, het ontkenkende *geen* (Aarsch. *giën*) (2) en het adjectief *schoon* (*schuën*) moeten dus besproken worden.

In al deze woorden, voor een subst. Onz. Enk., wordt de *n* bewaard voor vocaal en verdwijnt voor consonant (*b* en *r* inbegrepen). Voor *d* en *t* is de *n* facultatief. Voorb. :

Me paard (O), *men oud paard*, *me(n) tam paard*, *me(n) dik paard*, *me raspaard*, *me boerepaard* ; *een oogske*, *e schuën oogske*, *e schuë koppeke* ; *giën (h)andje*, *gië(n) tongske*, *gië kammeke* ; *zokke braaf ventje*, *zuë(n) triestig historieke*, *zokken aapke*, *zokken aapkes* ; *e schuë boekske*, *zuë ratteke*.

De apocopeerbare *n* van het Onz. Enk. vertoont dus een merkwaardige gelijkenis met de hierboven behandelde genus-*n*. Door vergelijking met deze Onz. *n* wordt het duidelijk, dat ook de Man. genus-*n* op weg is om overal te

(1) Zie hierover mijn opstel vermeld blz. 54, noot 4.

(2) De vorm *giën* is zeldzaam ; hij wordt meestal verkort tot *gen*.

verdwijnen, behalve voor vocaal. Deze Onz. **n**, die vroeger blijkbaar in dezelfde gevallen voorkwam als de genus-**n**, is reeds een stap verder in die richting geëvolueerd.

Hier moeten we nog even terugkomen op de op blz. 60 behandelde hiaatvullende **n** in het Onz. Enk. bij adj. als *papieren, versleten*. Ik meen dat ik af en toe voor *d* of *t* ook bij deze adjectieven nog Onz. Enk. vormen met **n** hoor; ze worden echter vrij zeldzaam en het is zeer moeilijk er nog iemand „op heterdaad” op te betrappen. De voorbeelden „*e versleten doekske, e gebroken takske*” beschouw ik als mogelijk. Op „*stalen tangske, stenen trappeke*” durf ik niet zweren.

Wij vragen ons af of, zodra de genus-**n** nog slechts voor vocaal zal worden gehoord, het niet kunnen invoegen van **n** voor feminina en pluralia nog lang het volledig samenvallen van genus-**n** en hiaatvullende **n** zal kunnen beletten.

Schematische voorstelling :

1. Genus-**n** treedt op :

- a. altijd voor vocaal ;
- b. altijd voor *d, t*.
- c. facultatief voor *b, r*.

2. Apocopeerbare Onz. **n** treedt op :

- a. altijd voor vocaal ;
- b. facultatief voor *d, t*.

3. Hiaatvullende **n** treedt op : alleen voor vocaal.

Leuven, Januari 1948.
